

PHÁT TRIỂN ĐÀO TẠO CÔNG TÁC XÃ HỘI THEO HƯỚNG CHUYÊN NGHIỆP - MỘT NHU CẦU CẤP THIẾT Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

TRẦN VĂN NHUNG (*)

Gs.Ts. Trần Văn Nhung đến thăm và làm việc tại Đại học Mỹ, năm 2002

Xuất phát từ quan điểm chất lượng nguồn lao động và đào tạo nguồn lao động được xem là nhân tố quan trọng, là động lực chủ yếu thúc đẩy hay kìm hãm sự phát triển của các ngành kinh tế xã hội ở mỗi quốc gia, Đảng và Nhà nước đã coi giáo dục và đào tạo và KH-CN là quốc sách hàng đầu trong chiến lược phát triển ở nước ta hiện nay. Với định hướng chỉ đạo trên, nhiều ngành, nhiều lĩnh vực đã đầu tư sức lực và tiền của cho đào tạo nhằm nâng cao chất lượng nguồn nhân lực trong lĩnh vực quản lý. Có thể nói những thành tựu to lớn mà các ngành kinh tế, tài chính, ngân hàng, xây dựng, công nghệ thông tin, v.v... ở nước ta đạt được trong thời gian vừa qua đã góp phần tạo nên bộ mặt mới của nền kinh tế Việt Nam.

Đóng góp cho thành tích này cần kể tới vai trò của hoạt động Giáo dục và Đào tạo trong việc tạo ra nguồn nhân lực có chất lượng cao trong những lĩnh vực này.

Hôm nay chúng ta có mặt ở đây để cùng nhau bàn tới vai trò của một dạng hoạt động nghề nghiệp mới ở nước ta - đó là nghề Công tác xã hội - một nghề thuộc ngành khoa học xã hội ứng dụng mang tính nhân văn cao nhưng lại đòi hỏi kỹ năng tay nghề lớn và có vai trò quan trọng đối với sự phát triển của mọi quốc gia.

Công tác xã hội ở nhiều nước được xem như hoạt động chuyên nghiệp. Tính khoa học và chuyên nghiệp của nó được thể hiện ở việc cán bộ xã hội được đào tạo một cách bài bản, hệ thống ở mọi cấp (sơ cấp, trung cấp, cử nhân, thạc sĩ và tiến sĩ). Họ vận dụng những kiến thức về hành vi con người, về mối quan hệ tương tác của con người với môi trường, vận dụng những hiểu biết về kinh tế và xã hội, tuân thủ hệ thống giá trị đạo đức của nghề CTXH và chuyển tải tất cả những hiểu biết đó và kỹ năng tác nghiệp giúp cá nhân, gia đình và cộng đồng phát huy tiềm năng, tăng cường năng lực giải quyết các vấn đề xã hội từ đó đóng góp cho sự phát triển, hướng tới hòa bình và công bằng xã hội.

Với ý nghĩa trên CTXH hiện được xem như một phần - hay một nhân tố cho sự phát triển của xã hội khiến nhiều quốc gia trên thế giới đã chú trọng đào tạo nguồn nhân lực cho ngành nghề này từ bao thập kỷ nay. Tại các nước Anh, Mỹ CTXH đã được đưa vào chương trình đào tạo của các trường đại học từ những năm cuối thế kỷ

(*) GS. TS khoa học, Thứ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo. Bài phát biểu tại Hội nghị định hướng phát triển công tác xã hội tại Việt nam, tháng 8/2005

19 (ở Đại học Columbia năm 1898, ở ĐH New York năm 1901). Tại Thụy Điển đào tạo CTXH đã được biết tới từ những thập kỷ đầu của thế kỷ XX. Ở các nước trong khu vực như Phillippines cũng đã tiến hành đào tạo CTXH từ những năm 1940, và Singapore cũng đào tạo CTXH từ năm 1950. Hiện nay trên thế giới có Hiệp hội các trường đào tạo Công tác xã hội (International Association of School of Social Work - viết tắt là IASSW) với sự tham gia của trên 100 trường của 80 quốc gia trên thế giới.

Những nội dung đào tạo chính trong chương trình đào tạo Công tác xã hội bao gồm các kiến thức về chính sách xã hội, chính sách an sinh xã hội, lý thuyết về hành vi con người và môi trường, các phương pháp/kỹ năng trợ giúp cá nhân, gia đình và cộng đồng và hệ thống qui định đạo đức nghề CTXH. Một điều đặc biệt của đào tạo ngành này là: trong chương trình đào tạo của các trường trên thế giới thời lượng thực hành cho hệ cử nhân không dưới 450 giờ, cho đào tạo thạc sĩ trên dưới 900 giờ. Đây cũng là một dịp để ngành Giáo dục và Đào tạo nghiên cứu, xem xét lại việc đào tạo một số ngành thuộc khối kiến thức khoa học xã hội ở VN, làm thế nào để những kiến thức lý luận của khoa học đó được thực sự chuyển tải thành tay nghề thực tiễn, tăng cường tính ứng dụng của nó trong đời sống xã hội.

Ở Việt Nam chúng ta Công tác xã hội được xem như một nghề tỏ ra còn rất mới mẻ, vấn đề đào tạo CTXH theo hướng chuyên nghiệp cũng mới thực sự khởi sắc trên toàn quốc trong một vài năm gần đây. Có nhiều yếu tố là khởi nguồn cho sự phát triển đào tạo ngành nghề này ở VN.

Trước hết, trong mấy năm gần đây với chính sách mở cửa, nền kinh tế nước ta có những biến đổi rõ rệt, đời sống nhân dân được tăng lên. Tuy nhiên, do mặt trái của nền kinh tế thị trường, các vấn đề xã hội có chiều hướng gia tăng. Đó là những vấn đề như: Thất nghiệp, người lao động thiếu việc làm, vấn đề trẻ em lang thang, người nghiện hút, mại dâm, v.v.... Bên cạnh đó, là một nước đang phát triển nên nền kinh tế nước ta còn tụt hậu so với các nước trên thế giới, đói nghèo đang là vấn đề nổi cộm. Mặt khác do hậu quả của chiến tranh, một số lượng khá lớn những người có công với cách mạng cần được chăm sóc trợ giúp.

Trong quá trình hội nhập và phát triển, Việt Nam từng bước đổi mới và hoàn thiện các chính sách kinh tế - xã hội. Một trong những đổi mới cần phải đề cập đến đó là chủ trương xã hội hóa các chính sách xã hội, đổi mới trong cách thức trợ giúp xã hội, thay vì việc can thiệp qua phân phát mang tính bao cấp trước đây là sự trợ giúp với những kỹ thuật có tính chuyên môn nhằm khơi dậy tiềm năng của đối tượng để tự giúp chính họ. Điều này không chỉ có ý nghĩa lớn lao trong việc giảm gánh nặng từ ngân sách nhà nước mà còn tạo nên sự phát triển bền vững cho người dân, gia đình, cộng đồng và toàn xã hội.

Để thực hiện được điều này, tất yếu đòi hỏi phải có những người cán bộ được đào tạo một cách bài bản, hệ thống mang tính chuyên nghiệp.

Nhằm đáp ứng nhu cầu thực tiễn, trong những năm vừa qua một số tổ chức nước ngoài như UNICEF, UNDP, ILO, CIDA và các tổ chức NGOs tại Việt Nam như Radda Barnen, Save Children, Holt International, CFSI, CWS, v.v... đã trợ giúp các ngành LĐ-TB và XH, UBDSGD&TE, các cơ quan ngành Giáo dục và Đào tạo, ngành Y tế, các Hội chữ thập đỏ, Hội phụ nữ, Đoàn thanh niên triển khai các khóa tập huấn ngắn ngày cho cán bộ hiện đang làm việc. Các khóa tập huấn đã bổ sung kịp thời những kiến thức, kỹ năng cơ bản nhất về CTXH cho cán bộ của các ngành này. Tuy nhiên nó mới chỉ dừng lại ở dạng "bồi dưỡng ngắn ngày" mang tính cấp tốc, tạm thời.

Việc công nhận chức danh cán bộ văn hóa xã hội tại cấp xã phường của Nhà nước vừa qua đặt ra cho các cấp chính quyền địa phương phải bố trí và chuẩn hóa đội ngũ cán bộ. Nếu chỉ tính trung bình mỗi xã phường cần 1 cán bộ xã hội thì đã có tới trên 10.000 cán bộ cần được đào tạo, chưa kể tới số lượng cán bộ xã hội làm công tác quản lý ở các cấp quận, huyện hay tỉnh, thành và Trung ương. Con số này sẽ tăng lên gấp nhiều lần khi số cán bộ hiện đang làm việc trong các ngành liên quan cần được đào tạo lại. Nó sẽ không dưới 40.000 người khi "Công nghệ" CTXH được ứng dụng vào trong các dịch vụ xã hội được thực hiện trong các ngành Giáo dục, y tế hay tòa án, v.v... như ở các nước phát triển. Trong khi đó với sự nỗ lực của một số trường như ĐH KHXH&NV, ĐH LĐ-XH

(trước đây là CĐ LĐ-XH), ĐH Mở Bán công TP.HCM trong vòng 10 năm qua mới "cho ra lò" khoảng hơn 1300 cử nhân xã hội học chuyên ngành CTXH (do trước đây chưa có mã ngành CTXH).

Trước nhu cầu nóng bỏng về đội ngũ cán bộ xã hội có trình độ kiến thức kỹ năng chuyên môn CTXH, tháng 11 năm 2001 Bộ Giáo dục và Đào tạo đã thành lập Hội đồng cố vấn xây dựng chương trình khung chương trình đào tạo CTXH ở bậc đại học, và ngày 11 tháng 10 năm 2004 Bộ Giáo dục và Đào tạo đã phê duyệt mã ngành đào tạo CTXH. Tháng 1 năm 2005 Bộ đã tổ chức một hội thảo quốc gia nhằm triển khai chương trình khung chương trình đào tạo CTXH và hướng dẫn xây dựng chương trình đào tạo CTXH tại các trường đại học sau khi được phê chuẩn. Đặc biệt nhận thức được tầm quan trọng của việc đào tạo loại hình cán bộ này, ngày 31/1/2005 Thủ tướng chính phủ đã phê duyệt thành lập trường ĐH LĐ-XH nhằm chuyên môn hóa việc cung cấp nguồn nhân lực có chất lượng cao trong lĩnh vực này.

Mọi nỗ lực cố gắng của Bộ Giáo dục và Đào tạo cũng như của các Bộ, Ngành có liên quan (như Bộ LĐ-TB&XH, Ủy Ban Dân số Trẻ em và Gia đình), của các tổ chức quốc tế như UNICEF, UNDP, các tổ chức NGOs nước ngoài tại Việt Nam, của các trường đại học, các giáo sư, tiến sĩ, những nhà chuyên môn tâm huyết trong lĩnh vực này đã góp phần cho sự ra đời một ngành học mới - ngành CTXH ở nước ta, đánh dấu một bước ngoặt cho việc đào tạo CTXH theo hướng chuyên nghiệp ở Việt Nam. Tuy nhiên hiện chúng ta còn đang phải đối mặt với rất nhiều khó khăn trong triển khai đào tạo loại hình nghề nghiệp này.

1. Trước hết là đội ngũ giáo viên về CTXH chúng ta còn thiếu và yếu. Hiện tính trên cả nước chúng ta chưa có một tiến sĩ nào được đào tạo chính quy về CTXH (mới chỉ có 1 tiến sĩ về nhân chủng học có bằng thạc sĩ là CTXH), chúng ta mới chỉ có 15 người có bằng thạc sĩ CTXH (trong đó miền Bắc 6 người và miền Nam 9 người). Những người này hầu hết được đào tạo ở nước ngoài. Không ít trong số họ có trí tuệ, kiến thức và sức bật của tuổi trẻ, nhưng lại thiếu kinh nghiệm thực tiễn do vậy cũng cần mất một vài năm để chuyển hóa những kiến thức từ nước ngoài vào thực tiễn của Việt Nam.

Con số tiến sĩ, thạc sĩ này quá ít ỏi khiến cho có những trường chuẩn bị cho tuyển sinh và đào tạo CTXH nhưng lại chưa có được một giáo viên nào có bằng cử nhân CTXH.

2. Hệ thống giáo trình tài liệu tham khảo về CTXH còn quá ít ỏi. Khó có thể tìm thấy một cuốn giáo trình về CTXH tại bất cứ một hiệu sách nào trên cả nước. May chăng có thể có được một vài cuốn tài liệu giáo trình CTXH bằng tiếng nước ngoài nhưng trình độ ngoại ngữ của sinh viên ngay cả đến giảng viên còn rất hạn chế để đọc và sử dụng cho giảng dạy và học tập.

3. Hệ thống mạng lưới cơ sở, giáo viên hướng dẫn thực hành thực tập tay nghề hầu như chưa có. Riêng chỉ có trường ĐH Mở Bán công TP.HCM và ĐH LĐ-XH đã thiết lập được mạng lưới các giáo viên hướng dẫn thực hành tại cơ sở nhưng số lượng còn rất ít và nghiệp vụ CTXH cũng như hướng dẫn thực hành ở nhiều cán bộ còn hạn chế. Đây cũng là một trong những lý do khiến cho chương trình đào tạo hiện nay thiên về lý luận và hạn chế về thực hành.

4. Chương trình đào tạo mặc dù đã có chương trình khung của Bộ xây dựng và ban hành nhưng khi đưa vào triển khai thực hiện không ít trường còn bối rối với các tên gọi môn học hay học phần, lúng túng xử lý nội hàm khoa học và sự chồng chéo giữa các môn học.

5. Những sinh viên được đào tạo khi ra trường khó tìm được việc làm bởi chưa có một qui định cụ thể cho việc tuyển dụng cán bộ xã hội, do nhận thức tại cơ sở là công tác xã hội chủ yếu bằng nhiệt huyết, sự nhiệt tình do vậy khi tuyển cử cán bộ chưa thực sự chú ý tới tay nghề đào tạo ngành nghề CTXH, bên cạnh đó mức lương của các cán bộ tại cơ sở khá thấp so với nhiều ngành nghề khác trong xã hội khiến cho sức hút lao động vào vị trí này rất hạn chế. Những khó khăn trên đang là thách thức lớn không chỉ riêng với Bộ Giáo dục và Đào tạo mà còn cả với các trường đào tạo CTXH và các Bộ, Ngành có liên quan. Cần có một chiến lược và giải pháp cho việc phát triển đào tạo CTXH theo hướng chuyên nghiệp, vừa phù hợp với tình hình thực tiễn của Việt Nam vừa theo kịp trình độ tiên tiến trên thế giới trong quá trình hội nhập và phát triển của chúng ta hiện nay.

Một số định hướng của Bộ Giáo dục và Đào tạo cho sự phát triển đào tạo CTXH ở Việt Nam.

Chiến lược đến năm 2010:

- Xây dựng hoàn thành chương trình đào tạo CTXH ở tất cả các cấp: trung học, đại học, sau đại học (thạc sĩ và tiến sĩ) và tiến tới đào tạo thạc sĩ CTXH trong nước.

- Tăng cường đào tạo nguồn nhân lực về CTXH, đặc biệt chú trọng đào tạo đội ngũ cán bộ giảng dạy có trình độ cao.

- Thành lập hiệp hội các trường đào tạo CTXH quốc gia do một đồng chí lãnh đạo Bộ Giáo dục và Đào tạo trực tiếp điều hành và chuẩn bị điều kiện gia nhập hiệp hội các trường đào tạo CTXH quốc tế (International Association of Schools of Social Work).

- Thành lập Hội đồng giáo dục đào tạo CTXH quốc gia nhằm kiểm định đánh giá chương trình đào tạo và chất lượng đào tạo CTXH tại các trường đào tạo CTXH, Hội đồng còn có trách nhiệm kiểm định và cấp bằng hành nghề CTXH.

- Phối hợp với những ngành có liên quan để nghiên cứu và hoàn thiện việc phê chuẩn CTXH là một nghề với những chức danh tiêu chuẩn, có bậc, ngạch lương cụ thể làm cơ sở cho việc tuyển dụng và sử dụng sản phẩm của đào tạo một cách có hiệu quả.

- Nâng cao nhận thức về vai trò của chuyên môn CTXH đối với những ngành có liên quan chặt chẽ như y tế, sức khỏe cộng đồng, pháp luật, giáo dục để đưa ra những nội dung đào tạo kỹ năng CTXH vào trong chương trình đào tạo của những ngành này.

- Từng bước nghiên cứu và hoàn thiện chương trình đào tạo CTXH phù hợp với tiêu chuẩn quốc tế và đặc điểm thực tiễn của Việt Nam.

- Phối kết hợp với một số trường nước ngoài đào tạo CTXH tại Việt Nam ở trình độ cử nhân, thạc sĩ, tiến sĩ.

Trước mắt trong 2005 tới 2007:

- Ngay trong 2005 nhanh chóng xây dựng và triển khai một đề án đào tạo ít nhất 50-60 cán bộ giảng dạy CTXH ở trình độ thạc sĩ (chia thành hai lớp: tại khu vực phía Bắc và khu vực phía Nam), nhằm cung cấp đội ngũ giảng viên CTXH có trình độ cho các trường đại học đang chuẩn bị tuyển sinh vào năm tới. Thu hút sự tham gia hỗ trợ về tài chính cũng như kỹ thuật của các tổ chức quốc tế tại Việt Nam như UNICEF, UNDP, ngân hàng phát triển, các tổ chức NGO nước ngoài tại Việt Nam vào đề án này. Huy động sự tham gia đóng góp của các cơ sở đào tạo có cử cán bộ đi tham gia học tập. Để rút ngắn thời gian đào tạo các trường có thể lựa chọn những cán bộ giảng dạy đã có nền tảng kiến thức lý luận về khoa học xã hội, có kinh nghiệm thực tiễn trong các hoạt động CTXH, có kinh nghiệm giảng dạy và đào tạo tham gia khóa học này.

- Ưu tiên ngân sách nhà nước cũng như hợp tác quốc tế cho đào tạo CTXH ở trình độ thạc sĩ và tiến sĩ ở nước ngoài trong năm tới.

- Thành lập một hội đồng quốc gia và giành một khoản ngân sách nhà nước thích đáng cho biên soạn hệ thống đề cương chi tiết thống nhất các học phần trong chương trình khung và biên soạn tài liệu giáo trình về CTXH cũng như dịch thuật các giáo trình về CTXH của các nước có nền CTXH tiên tiến hiện nay.

- Tạo lập mạng lưới các trường đào tạo CTXH trong nước nhằm chia sẻ kinh nghiệm, giảng viên, sinh viên giữa các trường trong và ngoài nước.

- Tạo lập mối liên lạc nhằm hợp tác chia sẻ thông tin, kinh nghiệm với Hiệp hội các trường đào tạo CTXH quốc tế cũng như Hội đồng thẩm định nghề CTXH trên thế giới.

- Tiếp tục thúc đẩy quan hệ hợp tác với các tổ chức nước ngoài trong hoặc ngoài nước nhằm nghiên cứu, phát triển đào tạo CTXH ở VN.